

Demokracie pro všechny

Koncem osmé dekády se zrodily desítky protitotalitních nezávislých občanských iniciativ. Některé byly političtější, jiné měly výrazný nádech recese, ale všechny (snad až na komunisty z Obrody) následovaly razantní výzvu odbojové skupiny Za pravdu z roku 1949: Podkopávej ze všech sil dnešní režim!

Dne 15. října 1988 vydalo svůj „základní manifest“ Hnutí za občanskou svobodu (HOS). Nesl název Demokracie pro všechny a konstatoval, že dozrál čas pro politickou práci. Signatáři manifestu (bylo jich 162) se vyslovili pro politický pluralismus a proti vedoucí úloze KSČ zakotvené v ústavě ČR. Žádali novou ústavu, obnovu právního řádu, obnovu soukromého podnikání, záchranu devastovaného životního prostředí a odchod sovětských vojsk z Československa. HOS představovali chartisté různé názorové orientace; mezi kontaktními adresami najdeme jména Václava Bendy, Alexandra Vondry, Jaroslava Šabaty nebo Rudolfa Battěka.

Mnoho signatářů HOS bylo zatčeno 27. října 1988, před výročím vzniku republiky a očekávanými demonstracemi. HOS vydal několik prohlášení, podílel se na přípravě manifestace, která se konala 10. prosince 1988 na pražském Škroupově náměstí, a vydával také samizdatovou revue pro nezávislou politiku Alternativa. Historik Milan Otáhal píše, že v HOS se brzy „začaly vyhraňovat jednotlivé ideově politické proudy: křesťanskodemokratický v čele s Václavem Bendou, občanskodemokratický inspirovaný Danielem Kroupou a Pavlem Bratinkou a umírněně socialistický, vedený Rudolfem Battěkem... Hnutí za občanskou svobodu bylo důkazem, že i v disentu vznikala tendence k vytváření politických stran, které jsou základem demokratického systému“.

Ještě dříve než HOS (18. září 1987) veřejně vystoupila tzv. realistická skupina, sdružená kolem Emanuela Mandlera, Bohumila Doležala, Karla Štindla a Martina Litomiského: Demokratická iniciativa. Měla vysloveně politické cíle a chtěla napomáhat v přechodu od diktatury k otevřené demokratické společnosti. Demokratická iniciativa pak přidala před svůj název slovo Československá a jako vůbec první názorové společenství se prohlásila za politickou stranu. Žádost o registraci podali její představitelé ministerstvu vnitra několik dní před 17. listopadem 1989 – a revoluce je pravděpodobně zachránila před kriminálem.

Vedle zmíněných iniciativ tu byly, jak už konstatováno, desítky dalších: Mírový klub Johna Lennona, Nezávislé mírové sdružení, Společnost za veselejší současnost, Kruh přátel československo-polské solidarity, různá ekologická sdružení a také České děti, společenství požadující obnovu českého království, které založil a vedl spisovatel Petr Placák.

Nezávislé iniciativy a jejich akce (mj. demonstrace v pražských ulicích) sice nepřivodily pád komunismu, ale zato soustavně znepokojovaly establishment a zásadně přispěly k tomu, že se česká společnost probudila a nadechla. Demonstrace ze 17. listopadu 1989 a události, které po ní následovaly, jsou bez občanských iniciativ těžko představitelné.

**Příběh prozaika, básníka, novináře
a historika Petra Placáka**

České dítě

Petr Placák patřil k nejmladší generaci protikomunistické opozice a byl jedním z organizátorů protirežimních demonstrací na konci osmdesátých let. Co ho motivovalo? V roce 2008 vyšel jeho „románový esej“ Fízl, v němž mimo jiné píše: „Narodil jsem se čtyři roky před ruskou okupací Československa, právě tak akorát, abych v srpnu roku 1968 stihl do své paměti uložit obrázky ruských tanků, zoufalost a bezmoc dospělých. Srpnová okupace země v roce 1968 je moje nejranější souvislejší vzpomínka, na kterou plynule navázal pohřeb Jana Palacha a celá následná doba normalizace. Už od předškolních let, jako malé děti, jsme věděli, kde žijeme – že zemi okupují Rusáci a vládnou jí kolaboranti – domácí komunisté. Jestliže Husák byl pro nás vrchní místní démon, tak jsme zároveň věděli, že nad ním stojí sám kníže pekelný, Lucifer Brežněv, jehož zčernalá duše prosákla na povrch a znetvořila jeho zevnějšek. Jeden z nejstrašidelnějších zážitků oněch dětských let byl, když jsem v televizi zahlédl přenos z letiště, kde se Husák s Brežněvem, dvě monstra, vzájemně objímala a líbala na ústa – doslova se k sobě přisála jako nějaké dvě obrovské pářící se pijavice, jejichž ústa jsou zároveň vyměšovací i rozmnožovací orgán.“ Pokud sovětský generální tajemník komunistické strany Leonid Brežněv byl kníže pekelný a čs. prezident Gustáv Husák jeho „podřízený“, co byl pak estébák neboli fízl? – „Všestranně použitelný nástroj na lámání křehkého charakteru lidí, jejich důstojnosti, svébytnosti, svobody a autonomie jejich osoby. Ďáblův pacholek, který proti lidství útočí nátlakem, pokušením, hrozbou, sváděním a podplácením.“

Petr Placák se narodil 8. ledna 1964 v Praze. Jeho otec Bedřich Placák, lékař a za války velitel partyzánských jednotek na Slovensku, byl po příchodu „spřátelených sovětských armád“ do Československa vyhozen z práce ve vojenské nemocnici – poté, co roku 1969 na srpnových oslavách Slovenského národního povstání veřejně prohlásil, že žádný národ se nikdy nesmí smířit s jakoukoli okupací. Patřil k signatářům Charty 77, kterou podepsal i Petrův bratr Jan, takže Placákovi byli rodina nepokrytě nepřátelská vůči policejnímu státu – a policejní stát je také nepokrytě pronásledoval. Petr ukončil základní školu v roce 1979. Měl špatný prospěch a navíc mu sdělili, že se nemá z kádrových důvodů o další studium ani pokoušet. Šel proto do učení: „Paradoxní je, že vlastně dodneška nevím, čím jsem se to vyučil. Byl to obor mechanik a u toho nějaký číselný kód... Většinou jsem tam natíral nějaké bedny nebo něco podobného... Potom jsem musel nastoupit do továrny, kde jsem se vyučil, a po několika měsících se mi podařilo s pomocí psychiatra odejít.“

Ještě v učení, v roce 1982, udělal Placák první větší zkušenost s komunistickou policií: půjčil kamarádovi z učňáku otcovu válečnou (a podle zákona znefunkčnou) pistoli, kamarád se s ní vytahoval v hospodě a kdosi ho pochopitelně udal. Státní bezpečnost toho využila k šikanování celé nepohodlné rodiny a Petr prodělal řadu výslechů. Nezlomilo ho to, naopak se zatvrdil v odporu proti bolševickému aparátu a v opovržení vůči tzv. autoritám, tedy těm, kdo režim na té či oné úrovni představovali. A také ho to posílilo ve víře, že v totalitním systému sovětského typu je třeba zůstat aspoň vnitřně svobodný.

Když se s pomocí psychiatra dostal z továrny, dodělal si večerně maturitu na strojní průmyslovce a živil se (až do konce komunismu) v dělnických profesích: pracoval v depozitáři Národní galerie jako manipulační dělník, později jako noční hlídač, námezdní síla v lese v severních Čechách (kde sázel stromy) či uklízeč v metru. V roce 1985 se Petr Placák dostal na Strojní fakultu ČVUT: „Hlásil jsem se tam jen kvůli tomu, abych měl půl roku volna, takže jsem v té škole byl asi třikrát. Myslel jsem, že si to ještě o půl roku prodloužím, měl jsem k tomu story o tom, že mám rodinné trable a že potřebuju opakovat ročník, ale to už nevyšlo, protože se toho domáklí estébáci... Nakonec jsem dělal uklízeče v obchodním domě Družba, a ačkoli jsem byl vyhodnocen jako nejlepší uklízeč, tak mě odtamtud v roce 1989 po Palachově týdnu vyhodili...“

V Československu osmdesátých let platila pracovní povinnost, takže člověk mohl být bez zaměstnání pouze dva měsíce. Státní bezpečnost přitom sama zařizovala, aby byli odpůrci režimu vyhozeni z práce. Byl to jeden z mnoha typů šikany: když člověk neměl stálý pracovní poměr, pronásledovali ho za příživnictví, když práci našel, StB ho o ni spolu s kádrováky připravila a pak ho pronásledovala za to, že ji nemá...

Návrat krále

V letech 1982–1986 hrál Petr Placák na klarinet ve skupině The Plastic People of the Universe. Od poloviny osmdesátých let publikoval v samizdatu, vydal mj. román Medorek (1985) a básnickou sbírku Obrovský zasněžený hřbitov (1987, pseudonym Petr Zmrzlík). V květnu 1988 stál u zrodu nezávislé iniciativy České děti a sepsal její manifest, žádající návrat krále. Mimo jiné se v něm praví: „Království není vláda menšiny na úkor většiny či vláda většiny na úkor menšiny, království není vláda několika tisíc hrabivců, samozvanců, darmožroutů a parazitů země a národa. Království je posvátné...Královská vláda budiž taková, jakou si zvolí lid. Jestliže si zvolí komunistickou, bude komunistická. My jsme však přesvědčeni, že vláda nemusí mít, ba nemá mít žádný politický program. Je buď dobrá, nebo špatná... Navrhujeme přechod politických stran do oblastí kulturně zábavných či mezi charitativní sdružení apod.“

Státní bezpečnost byla manifestem (signovali ho například spisovatel Jáchym Topol, básník a kritik Andrej Stankovič, básník a kunsthistorik Ivan Martin Jirous atd.) dokonale zmatená: „My přišli s něčím, co bylo pro bolševika naprosto nepochopitelné. Estébáci samozřejmě po tom skočili a nechali manifest uveřejnit v Rudém právu. Aby si lidé udělali obrázek, co jsme zač. A tak tam mezi prohlášeními brigád dojiček a socialistických úderníků najednou stálo, že my, České děti, vyhlášíme, že České království trvá, připravujeme se na příchod českého krále, což je náš nejvyšší cíl, a tak dále. Byl to trochu infantilní text, ale v tom kontextu to bylo skoro geniální a samozřejmě to mělo opačný efekt: po těch šílených rudopravních kydech manifest na mnohé lidi působil osvobozujícím dojmem. České děti se staly populární...“

Manifest Českých dětí jednoznačně nepřijala ani opozice, exkomunistická část Charty 77 ho dokonce považovala za znevážení disentu „radikální mládeží“: „My jsme se chtěli nějak vymezit právě proti starším opozičníkům z Charty. Vadilo nám, že se obracejí na Husáka, na vedení státu. Že se chtějí bavit o lidských právech s režimem, který je postavený na popření veškerých lidských a občanských práv. My jsme se s naším prohlášením neobraceli na režim, ale na kamarády a širší veřejnost.“

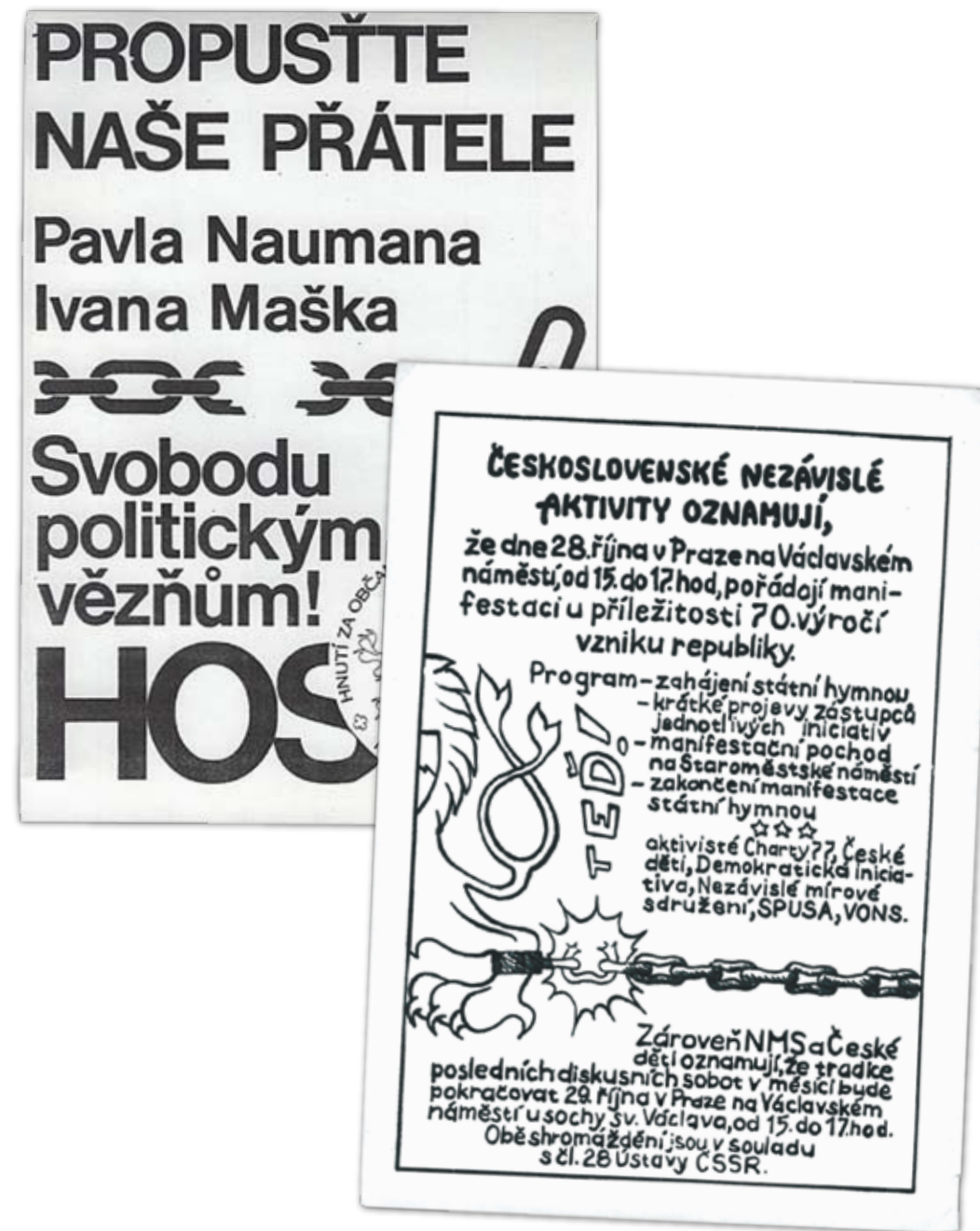
Petr Placák říká, že od roku 1988 žil od jedné protikomunistické demonstrace k druhé; bylo mu prý jasné, že režim se může zhroutit pouze pod vytrvalým tlakem veřejnosti. V červnu organizoval s přáteli letákovou akci proti bourání starého Žižkova. O dva měsíce později „monarchisticko-anarchistické“ České děti spoluvyzyvaly občany vlastními cyklostylovanými letáky mj. k demonstraci k dvacátému výročí 21. srpna 1968, které se pak zúčastnily tisíce lidí. Následovaly protesty v den výročí založení republiky: 28. října 1988.

Policie se před demonstrací snažila pokaždé pozatýkat co nejvíc známých „podvratných živlů“ a bylo vcelku běžné, že se členové nezávislých iniciativ několik dní před akcí skrývali u přátel anebo skončili ve dvoudenní vazbě, na tzv. osmačtyřicetce. Placák ale na tu dobu dodnes rád vzpomíná: „Jednak to bylo trochu takové dobrodružství jako z Rychlých Šípů a jednak byla na demonstracích bezvadná atmosféra. Lidé si najednou byli blízcí, jakýkoli neznámý člověk v tom městě cítil totéž, všichni proti těm komunistickým sviním. V metru, kdekoli. Byla to atmosféra, která se asi v jiných situacích nedá zažít. Pak byl Den lidských práv... a pak Palachův týden...“

V lednu 1989, když se Petr Placák pokusil uctít památku Jana Palacha a položit k pomníku sv. Václava květinu, byl už poněkoliakrát zatčen: „Sebrali mě 15. ledna, ještě než jsem stačil dojít k pomníku na Václavském náměstí. Když jsme čekali s dalšími lidmi z opozice na fízlárně v Benediktské ulici, napsal jsem na papírek, že se příští den sejdeme znovu. Mohla za to stuha, kterou jsem měl schovanou v podšívce kabátu a na ní bylo napsáno Janu Palachovi České děti. Přišlo mi líto, že jsem ji nemohl položit na pomník sv. Václava. Tím, že se podařilo svolat demonstraci na další den, se spustila řetězová demonstrace...“

Týž den večer Placáka pustili, následující den ho zatkli znovu a zůstal ve vazbě dva týdny. Pak byl odsouzen k podmíněnému trestu. Dnes je přesvědčen, že demonstrace na Václavském náměstí během Palachova týdne znamenaly zásadní zlom v cestě české společnosti ke svobodě: mj. tím, že do značné míry ovlivnily, nebo dokonce změnily mentalitu těch, kdo do té doby působili v tzv. šedé zóně, nebyli komunisté, ale báli se přijít o svá zaměstnání: „Byla to zlomová událost, hlavně v urputnosti demonstrantů. A v tom, že si toho všimla vlastně celá společnost. Nikdy se mezi lidmi o demonstracích tolik nemluvalo jako tehdy. I bolševici o nich začali psát v novinách, vyjadřovali se prokurátoři, národní výbory... Najednou se začali ozývat vědci z ústavů, umělci. Kardinál Tomášek napsal skvělý dopis už 21. ledna. Studenti se začali bouřit. Vznikla petice Několik vět, kterou podepsaly desetitisíce lidí.“

Po roce 1989 Petr Placák vystudoval historii na Filozofické fakultě UK, vydal několik knih, naposledy úvodem citovanou prózu Fízl, za niž dostal cenu Magnesia Litera. Publikuje v českých denících a řídí kulturně-společenský studentský list Babylon. Na otázku, v čem vidí význam disentu ze sedmdesátých a osmdesátých let, odpovídá: „Úplně nejdůležitější byla jeho úloha v konkrétních případech pomoci lidem pronásledovaným režimem, stejně jako bylo důležité seznamovat svobodný svět s osudem politických vězňů a jejich rodin... Disent udržel nezávislé myšlení a umění v komunistické diktatuře a zachoval kontakt s předkomunistickou či mimokomunistickou společností a také s českým exilem. A pak hlavně sehrál velkou úlohu při přechodu od totality k demokracii. I když se zvoralo, co se dalo, představa, že by tady nebyly žádné opoziční struktury a s komunistickou mocí by vyjednávali nějakí reformní estébáci, je skutečně děsivá...“

Letáky nezávislých iniciativ z konce 80. let. Bylo načase pustit českého lva ze řetězu...

Z knihy: Petr Placák, Fízl

TORST, Praha, 2007

Vedle kontroly v místě bydliště a zaměstnání se StB snažila usměrňovat i náš volný čas. Ač se to zdá z dnešního pohledu těžko uvěřitelné, protistátní charakter mohlo mít třeba i sportovní klání několika přátel. Na jeden říjnový víkend roku 1983 bylo dohodnuto fotbalové utkání Plastic People proti členům VONS. Na strahovské pláni, kde se mělo utkání odehrát, se nás sešlo všeho všudy patnáct lidí – další byli policií předem varováni. Sotva jsme kopli do míče, obklíčila nás policejní armáda několika desítek uniformovaných policistů doplněná tajnými. Všichni jsme byli perlustrováni a po zdlouhavém zapisování přítomných jsme byli vyzváni k rozchodu.

„Na základě čeho se máme rozejít?“ ptal se bratr.

„Podle zákona o SNB vás znovu vyzývám, abyste se rozešli!“ nedali se policisté zmást.

Ze Strahova jsme šli pěšky do Hvězdy a celou dobu za námi krokem jelo civilní auto, z kterého nás filmovali. Zmizeli jsme jim v oboře a bočním východem prošli do hospody U České koruny. Trvalo jim půl hodiny, než nás vypátrali. Do lokálu vešel tajný, nenápadně se rozhlédl a zase jakoby nic vyšel ven.

Usoudili jsme, že to vypadá na šfáru, zaplatili jsme a vypadli. Sotva jsme byli za rohem, viděli jsme, jak k České koruně míří policejní anton.“

* * *

Dokument StB, popisující, jak politická policie zajistila, aby byl Petr Placák vyloučen Českého vysokého učení technického, končí slovy:

Tímto bylo dosaženo stanoveného cíle – zamezení Petr PLACÁKOVI v pokračování ve studiu na vysoké škole.

Ano, stanoveného cíle bylo dosaženo. Zeptáme-li se ovšem, jaký účel měl onen stanovený cíl, dojdeme k odpovědi: jeho smyslem bylo, že byl stanoven – odtud tedy stanovený cíl. V socialistickém hospodaření tomu bylo zrovna tak: plánování bylo účelem, zatímco výsledky byly ve hvězdách. Z hlediska StB by bylo pochopitelně výhodné, kdyby ´ nositel (protisocialistických) názorů ´ studoval – jaderná energetika by mě stála tolik úsilí, že by mi na nic jiného nezbýval čas, a navíc by mě měla StB na očích. Něco takového ovšem bylo ideologicky nepřijatelné, podobně jako byla ideologicky nepřijatelná třeba špatná úroda. Tato vláda iracionality ovšem nechtěně vytvářela prostor pro osobní svobodu. Byli to estébáci, kteří mě neustále osvobozovali od všech možných povinností, odpovědností a podobných svazujících a zavazujících věcí.